

Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Yakup Kadri'nin Kadınlığa Bakışını Değerlendirmek

Meral KUZGUN*

Özet

Türk tarihinde Türk kadının toplum hayatı içindeki yeri ve önemi dönemin sosyal, ekonomik, kültürel ve dini değerleri çerçevesinde büyük bir değişim göstermiştir. Kadının konumu ve hakları sorunu, II. Meşrutiyet'ten sonra feminizmin etkisi altına girmiştir. Bu dönemde birçok Türk aydını, Türk toplumunun gelişmesini; kadının ilerlemesine engel olan sebeplerin ortadan kaldırılmasına bağlamıştır. Böyle bir atmosfer içinde feminist çizgiden tamamen ya da kısmen ayrılan pek çıkmamış bu Karaosmanoğlu'nun Kadınlık ve Kadınlarımız isimli eserinin muhalif bir izlenim oluşturduğu söylenebilir.

Yakup Kadri Karaosmanoğlu, kaleme aldığı Kadınlık ve Kadınlarımız adlı eserini, Osmanlı Devleti'nin içinde bulunduğu Birinci Dünya Harbi ve sonrasında Millî Mücadele döneminin getirdiği ağır ve yorucu sürecin aşılmasından sonra 1923 yılında yayınlamıştır. Bu çalışmanın amacı; Yakup Kadri'nin gün ışığına pek çıkmamış bu eserindeki Müslüman Türk kadın tipini, II. Meşrutiyet sonrasında kuvvet bulmaya başlayan feminist yaklaşımlarla mukayese ederek bilim dünyasına tanıtmak ve kadın meselesine bakışındaki temel noktaları ortaya koyabilmektir.

Anahtar Kelimeler: *Feminizm, Kadın, Yakup Kadri, Kadınlık ve Kadınlarımız, Türk Kadını*

Assessment of Yakup Kadri's View on Womanhood From The Ottoman Period to The Republican

Abstract

Throughout the history of Turkey, the place and importance of Turkish women in social life underwent a great change in line with social, economic, cultural and religious values of the era. The issue of women's position and rights was influenced by feminism after the Second Constitutional Era. Many Turkish intellectuals of this era correlated the development of the Turkish society with the elimination of hurdles to the progress of women. In such an environment, Yakup Kadri Karaosmanoğlu can be considered to, wholly or partly, take a dissenting stance in parallel to the feminist conception in his work titled Womanhood and Our Women (Kadınlık ve Kadınlarımız).

Having authored Womanhood and Our Women, Yakup Kadri Karaosmanoğlu published this work in 1923 following the overcoming of the heavy and tiring process

*-Dr.Öğr.Üyesi, Kilis 7 Aralık Üniversitesi, Muallim Rifat Eğitim Fakültesi, Sosyal Bilgiler Eğitimi ABD, email: meralkuzgun@kilis.edu.tr

caused by the World War I involving the Ottoman Empire and by the Turkish War of Independence. The purpose of this study is to introduce the Muslim Turkish woman profile in this unexplored work of Yakup Kadri to the science world in comparison to feminist approaches that started to grow stronger after the Second Constitutional Era and to set forth the key elements of his view on the woman issue.

Keywords: *Feminism, Woman, Yakup Kadri, Womanhood and Our Women, Turkish Women*

Giriş

İslamiyet öncesi Türklerde kıymetli olan erdemler; cesaret ve cömertliktir. Türk toplum yapısını şekillendiren töre ve devletin varlığını devam ettirmesindeki bir diğer esasta bilginin kendine sahip olmaktır. O nedenle devleti yöneten hakana ve eşi hatuna bilge unvanı verilmiştir. Türk toplumunda kadının da bilgili, cömert ve cesaretli olması beklenmiştir. Türk Mitolojisinin kaynaklarından olan destanlarda da kadın ilahi varlık konumunda olup, destanlardaki kahramanların anaları ya da eşleri çoğu zaman tanrısal bir ışıktan doğmuşlardır (Çimen,2008:107). Bu semavi sembol, kıymetli bir varlık olduğunu göstermiştir. Bu kıymeti Oğuz Kağan destanında, Göç destanında görmek mümkün olduğu gibi Dede Korkut hikayelerinde de kadınlara yönelik ifadeler hep onure edici olmuştur (Telliöğlü,2016:213-214).

Eski Türklerde yer kavramı da bir kutsal sayılmıştır. Türk kültürünün en eski şekline sahip olan Yakut Türkleri, yer ve toprağı bir ana, tıpkı güçlü ve kutsal bir kadın gibi düşünmüşlerdir. Bu nedenle Yakut şiirlerinde toprağı hep ana toprak denmiştir. Toprak ana deyimi, kâinat ruhunun genel bir adıdır. Bir başka deyişle her şeye can veren, taşıp ve çoşan kaynağın kendisidir. Görüldüğü üzere Türklerin zihin dünyalarında kadın, bereket ve kutsallığın simgesidir (Öğel,1997:159-160).

Hayvancılıkla uğraşan eski Türk kavimlerinde kadın, silah kullanan, ata binen erkekler gibi bu sahada eğitim ve terbiye gören bir konumdadır. Evlenilecek kadında aranan özellik ahlak güzelliğidir. Eski Türk toplumunda kadınlar, sosyal hayatın her aşamasında özellikle ekonomik alanlarda son derece etkin rol oynamışlardır. Bunda, yaşanan zorlu coğrafyada kadının, erkeğin hayat arkadaşı olduğu düşüncesiyle beraber hayat koşullarının bir gereğı olarak süt ürünlerinden dokuma ve halılara kadar birçok ürünü ortaya koyanın kadın olması da etkili olmuştur (Eroğlu,2016:445-446).

İslamiyet'in kabulünden sonra gerek Abbasiler döneminde gerek Büyük Selçuklular döneminde Türk kadını, toplumsal yerini ve önemini büyük ölçüde korumuştur. Kadın henüz eve kapatılmamıştır. Harem, o yıllarda bilinmemektedir. Kadın sanat ve kültür işleriyle meşguldür. Kadınlar adına medrese, hastane, kütüphaneler yapılmaktadır. Kayseri'de bugün adına tıp fakültesi kurulan Gevher Nesibe Şifahanesi (1206) ya da Devrik'te Turan Melek Hatun Kütüphanesi buna örnek olarak gösterilebilir(Aksoy,2017: 16).

Bu hal, Osmanlı'nın kuruluş döneminde de devam etmiş ve ailede tartışılmaz bir konuma sahip olan Türk kadını, sosyal hayatın içinde erkekler kadar etkili olabilmiştir. Bu dönemdeki sultan eşleri de toplumdaki uzak olmamakla birlikte sosyo-politik hayatın içinde aktif rol almışlardır. Kuruluş döneminin en önemli teşkilatlarından biri olan Bacıyan-ı Rum teşkilatındaki kadınlar, meslek sahibi oldukları gibi iskân faaliyetlerinde yer alarak “*aşına, eşine, işine sahip ol*” öğretisinde yetiştirilmişlerdir. Böylelikle Anadolu coğrafyasında Türk ailesi temel alınarak sağlam bir cemiyet hayatı oluşturulmuştur (Gündüz,2012:139-144).

1.Osmanlı Devleti'nin Son Deminde Başlayan Feminist Yaklaşımlar

Feminizm, Avrupa kökenli bir fikir hareketi olup, Avrupa tarihi boyunca bu kıtanın kadınlarının yüzyıllar boyunca yaşadıkları haksızlıklar ve zulümler üzerine ortaya çıkan bir hak arayışıdır. Avrupa'nın genelinde Roma kültürü hâkim olduğundan kadınlar gerek feodal dönem boyunca gerek sonraki dönemlerde çok acı çekmişlerdir. Ortaçağ döneminde kadınlar kiliseden uzak tutulmuş, boşanma, miras haklarından mahrum bırakılmış ve cadı avına çıkılarak yakılmıştır. Bu sıkıntılı süreçten sonra Avrupa'da başlayan Aydınlanma çağı, Fransız İhtilali, Reform, Rönesans ve Sanayi Devrimi Avrupa'daki feminist adımların atılmasını hazırlayan öncüllerdir. Bu süreçte insanlar daha çok okumaya ve bilimsel faaliyetlere önem vermişlerdir. Sanayi Devrimi ile fabrikalarda erkeklerden daha az ücretle çalıştırılan kadınlardan ev işleri ve çocuk bakımını da aksatmadan yapmaları beklenmiştir. Genel olarak ifade etmeye çalıştığımız bu uzun süreç kadınların; eğitim, çalışma, eşit ücret, eşit muamele gibi kadınların haklı taleplerini savunan Feminizmin 19. yüzyıla kuvvet bulmasına neden olmuştur (Öztürk, 2011: 23-41).

Bu sırada, İngiltere'de başlayan Sanayi Devrimi, endüstriyel kapitalizm ve devletlerin siyasi düzenlerinin temsili demokrasiye geçmesiyle birlikte, Avrupalı kadınların durumunu ve konumunu derinden etkilemiştir. Özellikle ailenin ekonomik ve siyasi öneminin azalmış olması, feministlerin seslerini daha da yükseltmelerine sebep olmuştur. Ekonomik hak, hürriyet, eğitim gibi alanlarda erkeklerle aynı haklara sahip olmak isteyen kadınların bu talepleri 19. yüzyılda feminist hareketin doğmasına yol açmıştır (Ataman,2009:3).

Avrupa'da kadınla ilgili genel durum böyleyken Osmanlı Devleti'nin kuruluş döneminden sonraki süreçte kadına bakış değişmiş ve Tanzimat'a kadar İstanbul'da kadınların kılık ve kıyafetleri, sokağa çıkma günleri fermanla belirlenerek kapanmaları istenmiştir. Bu süreçte kadının aile çevresi dışında tahsil ve meslek hayatı olmadığı gibi eğitimi yalnızca dini saha ile sınırlandırılmıştır. Ekonomik refaha sahip kesimin kadınları edebiyat, resim, müzik alanlarında ders almış ancak bunu daha çok hevesleri ya da boş zamanlarını doldurmak amacıyla yapmışlardır. Tanzimat'a kadar kadınların büyük bir kısmı tarlada çalışıyor, işçi kadınlar ise düşük ücretlerle çalıştırılmışlardır. Evlenme ve boşanma konularında ise dini kaideler esas alınmıştır. Görüldüğü gibi İslam dininin etkisine giren Osmanlı kadınları, birçok haktan mahrum kalmış, bu hak ve yetkilerine kavuşma süreci Tanzimat döneminde atılmıştır (Aksoy,2017: 17).

Tanzimat, büyük ümitlere bağlanmıştır. Avrupalıların teminatına bağlanan reformlar ve serbest ticaret sayesinde Osmanlı Devleti'nin hızla uygarlaşması, fabrikalaşması, tarımın gelişmesi ümit edilmiştir. Bu beklentiler, zamanla yerini hayal kırıklığına bırakmış, Batı görmüş ya da Batı tipi okullarda yetişmiş vatansever kişiler, devleti çöküşten kurtarmak için yeni çareler arama yoluna gitmişlerdir. Bu çabalar, Namık Kemal ve Ziya Paşa gibi aydınlardan başlayarak uygarlığa yönelişin ürünü olan Harbiye ve Askeri Tıbbiye gibi okullarda etkisini göstermiştir(Avcioğlu,2015;159).

Tanzimat reformları çerçevesinde Batı'ya yönelme hamleleri ilk olarak eğitim öğretim kurumlarından başlanmıştır. Osmanlı Devleti'ndeki toplumsal gerilemenin bir nedeni olarak ta kadınların cehaletini gören Batılı Osmanlı aydınları, kadınların eğitilmesi noktasında hem fikirlerdir. Kızlar için ilkokul ve ortaokul eğitimine 1858 yılında başlanarak devamında 1842'de Askeri tıbbiyeye bağlı olarak ilk Ebe Okulu, 1869'da İnas Sanayi Mektebi (Kız Sanat Okulu) ve 1870'de Dar'ül-Muallimat (Kız Öğretmen Okulu) açılmıştır. Böylece Türk kadının icra edeceği ilk meslek, toplumunda kadınlığa yakıştırdığı Öğretmenlik ve Ebelik olmuştur (Sağ,2001: 17).

II. Meşrutiyet'in ilanına kadar geçen sürede Osmanlı erkekleri tarafından kadınlar için kadın akli tabiri kullanılmıştır. Daha vahim olanı Osmanlı kadınları içinde de *“ne yapayım kadının aklım bu kadarına eriyor”* ifadesi sık kullanılan cümleler arasında yer almıştır. Kız çocuklarının tahsili 7 yaşında başlayıp 11 yaşında sonlandırılıyordu. Öğretim metodu ezberciliğe dayanmakla birlikte 11 yaşının üstünde biraz geçkince olan genç kızlar ya evlendiriliyor ya da evlerinde annelerine yardım etmek, kardeşlerine bakmakla geçen bir hayatın içine hapsediliyorlardı. II. Meşrutiyet'in ilanının getirdiği özgürlük ortamı içinde kadınların eğitim talepleri karşısında Maarif Nezareti bu konudaki eksikliği fark etmiş ve kız çocuklarının tahsil hayatlarını iyileştirme yoluna gitmeye karar vermiştir. Böylelikle 1912 yılında genç kızlar için İstanbul'da ilk İnas İdadisi kurulmuştur. İstanbul'da kadınlığa ilk hürriyet kokusunu tattıran bu okul olmuştur. Okuldaki derslerde kadının, toplumun ilerlemedeki önemi temel olarak verilmiş, daha sonrasında söz konusu okul, İstanbul İnas Sultanisine çevrilerek ders programları genişletilmiştir (Bilgi Yurdu Işığı,1333:1-2).

Osmanlı Devleti'nin değişen yeni döneminde kadınların eğitimi, devlet okullarıyla görünür bir destek almaya başladığı 19. yüzyılda Osmanlı kadın hareketinin sosyo-kültürel kıvrımının merkezi İstanbul olmuştur. Neşriyat faaliyetleri içinde kadın gazeteci ve yazarların yerini almaya başladığı dergi ve gazeteler ortaya çıkmıştır. 1869'da ilk baskısını yapan *Terakki-i Muhadderât* isimli dergi Osmanlı-Türk kadınlığı için önemli bir adımdır. Neşriyat faaliyeti içinde yer alan kadınlar, Osmanlı devlet ricaline mensup çevrelerden gelen hanımlardan oluşmuştur. II. Meşrutiyete kadar edebi yazıların dışında kadınlara nasıl iyi bir eş ve anne olunması gerektiğini ifade eden yazılarda politik konulara yer verilmemiştir(Gökpinar,2015: 53).

Osmanlı Devleti'nde Batı'dakine benzer bir feminist hareket, II. Meşrutiyetle can bulmuştur. Osmanlı'da feminist hareketin çıktığı yer Selanik'tir. Şehrin, kozmopolit yapısı, demiryolu ve deniz bağlantısı burayı fikir sahalarının merkezi haline getirmiştir.

İlk olarak “Cemiyet-i Nisvan”, en güçlü kadın örgütü “ Teali-i Vatan Osmanlı Hanımlar Cemiyeti” ve “Osmanlı Kadınları Şefkat Cemiyet-i Hayriye’si” burada kurulmuştur. Selanik’teki gelişmeler İstanbul, İzmir gibi kentlere de uzanarak geleneksel aile yapılarını zorlamıştır. Batı’daki burjuva yaşam biçimi, Osmanlı’yı bir yandan kuşatmaya başlarken, öte yandan ilginin giderek arttığı özgürlük, eşitlik ilkeleri kadın ve aileyi Osmanlı’nın temel problemleri haline getirmiştir (Toprak,2013:244-245).

Tanzimat dönemi Batılılaşma faaliyetlerinin ağır bastığı bir atmosferde Namık Kemal, Şemsettin Sami, Abdülhak Hamit Tarhan gibi düşünürler, dönemin dergi ve gazetelerinde kadınlar adına hak arayışına girmişlerdir. Batı’daki feminist akımların etkisiyle kadınların çalışma hayatına girmelerini teklif ederken, görücü usulü evliliğin en çok Türk kadınına zarar verdiğinden bahsetmişlerdir (Sağ,2001:17).

II. Meşrutiyet’ten sonra Osmanlı kadınları, eğitimden yararlanmaya, kitap okumaya, dil öğrenmeye, Avrupa modasına göre giyimlerini belirlemeye başlamaları toplumsal yapıdaki değişikliğin gözle görülür hale gelmesine neden olmuştur. Bunlara rağmen tesettür kaçgöç devam etmiş, kadınlar tesettür giyiminden yavaş yavaş sıyrılmaya başlayarak ev dışında da yeni kıyafetleriyle gezebilme cesareti göstermişlerdir(Kaplan,1998: 24).

Kadınların ilk olarak ürkeklikten sıyrılarak kendilerini rahatlıkla ifade etmeye başladıkları mecra, basın aracılığı ile gerçekleşmiştir. Basında kadınlara ait imzalara dönem gazete ve dergilerinde rastlanılmaya başlanılmıştır (Çakır,2016: 59). Bunlara 1908 çıkmaya başlayan aylık gazete olan Mehasin, 1913 ile 1921 yılları arasında gazete olarak yayınlanan Kadınlar Dünyası, Demet, Kadın, Musavver Kadın, Erkekler Dünyası gibi dergiler kadının hukuku, erkek karşısındaki çaresizliğine son verilmesi, kadının toplumunda hak ettiği konuma gelemeyişinin sorgulandığı, Batıdaki feminist hareketlerin anlatıldığı, çalışma hakkı ve kazanımları gibi birçok konu, kadın ve erkek yazarlarca kaleme alınmıştır (Kurnaz,2015:174-183).

Osmanlı kadın dergilerin ulaşabildiği bütün kadın okuyucular toplumun Müslüman, Türk, üst tabaka mensup ve eğitilmiş kadınlarından oluştuğundan dergilerdeki yazılarda doğal olarak bu okur kitlesinin beğeni ve ihtiyaçlarına göre hazırlanmıştır. Osmanlı kadın dergilerinin kadın yazarları da toplumun bu kesiminden gelen kadınlardan oluşmuştur. Dergi sayfalarında zaman zaman alevlenen tesettür ya da millî kıyafet tartışmalarının yanı sıra cinsel, dinsel, etnik ve sınıfsal ayrımlara da rastlanılmıştır (Karakışla,2014:23-26).

Osmanlı kadınına çalışma hayatı içinde yakıştırılan meslek öğretmenliktir. Bunun dışında devlet dairesinde memur olarak Türk kadını bulunmamaktaydı. Bunu yıkan ilk kadın 1913-1914 yıllarında memur olarak iş hayatına atılan Müdafaa-i Hukuk-ı Nisvan Cemiyeti üyesi Bedra Osman Hanımdır. Eğitim alanında müfettişliğe kadar ancak kadınlar yükselebilmiştir. Bunlar arasında önemli kadın hakları savunucularından olan Halide Edip, Nakiye Hanım, Nezihe Muhittin, Sadiye ve Hatice hanımlar da sayılabilir (Demir,1999: 112). Kısaca artık Osmanlı Türk kadını evin dışında çalışan, okuyan, üreten, kültürlü, topluma katkıda bulunan ve değer gören kadın olmak çabasına girmiş ve feminist söylemlerden beslenmiştir.

2.Yakup Kadri'nin Kadınlık ve Kadınlarımız Eserinden Kadına Bakışı

Yakup Kadri Karaosmanoğlu'nun *Kadınlık ve Kadınlarımız* adlı eseri pek bilinmemekle birlikte Birinci Dünya Savaşı'nın başında kaleme alınmış ancak savaşın getirdiği süreç içinde bir sonraki tekrar basımı,1923'te Osmanlıca ve İstanbul merkezli Orhaniye matbaasında basılmıştır. Eserin kapak kısmında “*Bu kitabın muhteviyatı,1328(1912) senesinde intişar etmiş nesirlerdir*” notu düşülerek başlamıştır. Eser, 9 bölüm başlığından oluşmaktadır. Yakup Kadri'nin Türk kadınının konumu ve değerini kendi dünya görüşüyle ortaya koyduğu konu başlıkları “ Bir İzah, Kalbe ve Aşka Dair, Yoldan Çıkmış Bir Kadına, Bir Yeni Geline, Genç Bir Valideye, Çarşafa ve Peçeye Dair, Süse Düşkün Bir Kadına, Can Sıkıntısı ve İzdivaca Dair” bölümlerden oluşmaktadır. Her konu başlığında Yakup Kadri, iki kişilik, konuşma havasında geçen diyaloglar üzerinden eleştiri ya da tavsiyelerde bulunmuştur. Yakup Kadri'nin görmek istediği Türk Kadın tipi Osmanlı feminist çevresinin söylem ve taleplerinden farklılık göstermektedir.

“Bir İzah'ta” vurgulanmak istenen Türk kadın tipinde; Yakup Kadri'ye göre toplum içinde Türk kadınlarının terakkisi yönünde yapılan konuşmaları genel bir hastalığa benzeterek, terakki, ıslahat, temeddün (İlerleme) gibi sözleri kadın ağzında çirkin sözler olarak görmüştür. Kadınların yapacakları en mühim şeyin çocuklarına masal ve ninni söylemekten geçtiğine inanır. Ona göre yeni bir ifadeymiş gibi kullanılan Medeniyet, kadınların ninni ve masallarından çıkmıştır. Eserde bu kavramla ilgili olarak “ *Nasil ki birçok medeniyetlerde kadınların öyle bir göz ucuyla bakışından yıkılıp gitti. İnsanları ileriye, yüseklerle iten veya geride, aşağılarda bırakan sebepleri nafîle orada burada aramaya kalkışmayınız*” demekteydi. Osmanlı Devleti'nin içinde bulunduğu kötü gidişattan endişeye düşen kadınların, evlerinden fırlayarak erkek kalabalığına karışarak meçhul bir ufka doğru ilerlerken asıl vazifelerini unuttuklarını dile getirmiştir. Ona göre giden erkek olmalı ve her gidenin kalbinde geriye dönme arzusunu besleyen ve bekleyen kadın olmalıdır. Yakup Kadri bu ifadelerini desteklemek için Yunan mitolojisinden de örnekler vermiştir. Bu bağlamda, Olyus'un eşi olan Penelope'nin kasağı başında 20 yıl sadakatle eşini beklemesine değinmiştir (Karaosmanoğlu,1339:5-8). Dolayısıyla Yakup Kadri'ye göre medeniyetlerin yıkılmasına sebep olan kadınların asıl yeri evleri, çocukları ve sadakatle bekleyecekleri eşleri olmalıdır.

“Kalbe ve Aşka Dair” de Yakup Kadri, genç bir erkeğin yaşı kendinden büyük bir kadına olan duyguları üzerinden Türk kadınının genel tavrı anlatmaya çalışmıştır. Ona göre kadın kaç yaşında olursa olsun, ne sıkıntılardan geçerse geçsin kalbinin derinliklerinde daima genç kırlık duygularının var olabileceği gibi sevmeye ve sevilme halini bir didişmeye benzetmiştir. Yakup Kadri, eski zamanlardaki Türk erkeklerinin kadın ruhunun sırrına vakıf olduklarını dile getirerek, seni seviyorum sözünün hayal edilemeyecek düzeyde tılsımlı bir söz olduğunu, aşk için doğmuş kadınlar ve erkeklerin olduğunu belirtmiştir. Ona göre Türk kadını yaşının gerektiği olgunlukta olmalı, öyle davranmalı ve güzelliğin getirdiği ağır yükün bilincinde olmalıdır (Karaosmanoğlu,1339: 11-15).

“Yoldan Çıkmış Bir Kadına” bölümde Yakup Kadri'ye göre kutsallık, sadakat

üzerine tasvir ettiği Türk Kadınlarının bu çizginin dışına yönelmelerinin kendilerine yapabilecekleri en büyük kötülük olduğuna değinmiştir. Bu fenalığın günahın ve cehennem kapılarını araladığını belirtmiştir. Günahların çoğunun tatlı olduğunu ifade eden Yakup Kadri, Kadının terk-i nefis yapması kanaatindedir. Son cümlesinde Yakup Kadri “ *Senin yediğin şey muhakkak yasak bir meyveden ibaret değildi. Aynı zamanda muhakkak bir şeytanın elinden yedin. Çünkü neslinin kanında hala sönmeyen bir ateş var*” (Karaosmanoğlu,1339: 20-22) demektedir.

“Yeni Bir Geline” kısmında Yakup Kadri, evlenecek olan bir kadının, kuracağı yuvasının bahar tadında taptaze kalmasını, kadının maharetine ve fitratından gelen gücüne bağlamıştır. Türk masallarında bütün sihirbazların kadınlardan olduğuna değinen Yakup Kadri, kadının biraz sihirbaz gibi olması ve eşine her gün bambaşka şekil ve kıyafetler içinde görünmesini tavsiye eder. Böylelikle erkeğin kadınına olan heyecanı ve merakının ilk günkü gibi olacağına inanır. Evdeki mutluluğun sırrını da renkli ve hayat dolu kadının yaklaşımlarına bağlar. Kadının zekasına, güzelliğine ya da maharetine güvenmemesi gerektiğine belirten Yakup Kadri, bu özelliklere sahip olan birçok kadının evliliğinin bitebildiğine dikkat çeker. Bu özelliklere sahip olmayan bir kadının; cilveli gülüşüyle, manidar bakışıyla evler yıktığını ve bu cilve halinin kadının yaratılışına verildiğini ifade eder. Bir erkeği çekenin bu özellikler olduğuna değinen Yakup Kadri, kadının, eşinin başka bir kadına akışında ne erkeğini ne de erkeğin gönlünü çelen rakibesinde suç aramaması gerektiğini belirtir (Karaosmanoğlu,1339: 25-29).

“Genç Bir Valide” kısmında anne olunmadan önce bir kadının eş olarak bu durumunun kadınlığın en yüksek mertebesi olarak tanımlayan Yakup Kadri anneliği yüceltmıştır. Anne olan bir kadının hayatında bitmez tükenmez yeni bir bakışın ve yaratılışının şevkinin geldiğini ifade eden Yakup Kadri, çocuk için bunun en önemli hazine olduğunu belirtir. Bu ulvi halin, şefkatin ve yaklaşımın çocuğun gelişimine çok şey katığına inanan Yakup Kadri sözlerine “*Öyle ki çocuğunuz 20 yaşına geldiği zaman siz bom boş kalacaksınız... Çünkü siz de ne varsa hep ona vermiş olacaksınız*” diyerek devam eder. Yakup Kadri, tarihteki büyük şahsiyetlerden örnekler vererek sözlerini desteklemeye çalışmıştır. Bunun içinde “*Hugo, Lamartinde validelerinin gölgesinde yükselen dâhilerdir... Fakat Napolyon fakat Cengiz sırf validelerinin eseridir*” der. Yakup Kadri, anne olan kadının, çocuğunun ruhuna şefkatle taşan kalbini boşaltmasının her şeye kâfi geleceğine inanarak bu yoldaki vazifeyi yerine getirmek için ne zekâyâ, ne güzelliğe ne de marifete gerek vardır der. Bir başka ifadeyle annelik ve çocuk için esas olan ölçünün sonsuz bir şefkat ve sevgi olması gerektiğine vurgu yapmak istemiştir (Karaosmanoğlu,1339: 33-35).

“Çarşaf ve Peçeye Dair” kısmında içinde bulunduğu asrı çirkin olarak tanımlayan Yakup Kadri, var olan muhitin yegâne süsünü kadının çarşafında ve peçesinde görmüştür. Erkek nazarında kadın; hürmetin, kıskançlığın, aşkın sebebidir. Kadının değerine istinaden Yakup Kadri “ *Sizi güneşten, havadan sizi kem nazarından sakındık ta böyle yaptık. Yazık değil mi ki o saçlara güneş vursun....o gözlere bir yabancı gözüün kıvılcımı sıçrasın*” diyerek kadının neden örtünmesi gerektiğini izah eder. Ona göre kadının bir gülüş veya bakışı bir erkeği istemeden de olsa etkileyebilir. Kadındaki gülüş ve bakışın kıymetini bilmeyen bir erkeğin bunu heder etmesine müsaade edilmesini engelleyen

perdenin örtüleri olduğunu açıklar. Yakup Kadri, cemiyet ve medeniyetlerin esasını bir erkeğin kıskançlığının kurduğunu, vatan ve memleketten önce ilk müdafaa edilenin kadın olduğunu belirtir. Bütün evlerin, şehirlerin ve mabetlerin kadın için yapıldığını belirten Yakup Kadri, kadının üzerindeki peçenin düşmesiyle inşa edilen her yapının bir bir yıkıldığına dikkat çeker. Burada Müslüman kadınlara uyarıda bulunarak başka milletlerin kadınlara bakıp kendilerini koruyan peçe ve çarşaftan vaz geçmelerini doğru bulmaz. İslam dininin örtü ile Müslüman kadınları seçkin kıldığını, kadına kıymet verdiğini belirtir (Karaosmanoğlu,1339: 39-42).

“Süse Düşkün Bir Kadın” bölümünde Yakup Kadri, kadının yaratılışındaki iç süsünden sıyrılarak, dış süse harcadıkları zamanın asıl vazifeleri olan çocuklarıyla ilgilenmeye tercih etmelerini eleştirir. Süste aşırılığa kaçan kadınların çocuklarını dudak ucuyla öpüp, anneliğin getirdiği coşkuyu soldurmalarına kızar. Süse düşkün kadınlara kurulmuş bir bebek tanımlaması yapan Yakup Kadri, bunun bağımlılık haline gelmesine eleştiride bulunarak kadının kendine yazık ettiğini ifade eder. Kadın güzel olmak gibi içten gelen bu hissine belli bir noktaya kadar anlam veren ve kadını tamamlayan objeler olduğuna da inanan Yakup Kadri, içinde buldukları asrın bu his ve ihtiyacın içini boşalttığını düşünür. Kadının süsünün nasıl olması gerektiğini söyleyen kaidelerin, kadınlık adına ne varsa emdiğini ve kendine köle yaptığını ifade eden Yakup Kadri, kadını kabahatli görürken aşk gibi süsünde kaynağının kendilerinin olduğunun farkına varmalarını ister. Kadının dokunduğu her eşyaya kendisinden garip bir pırıltı bıraktığına inanan Yakup Kadri, aşırılıklardan uzak durarak kadının içindeki zarafeti, güzelliği, çekiciliği fark etmesini ister (Karaosmanoğlu,1339: 45-50).

“Can Sıkıntısı” kısmında Yakup Kadri, kadındaki can sıkıntısını kadının vazifesini, kendini ve gayesini unutmaya bağlar. Asıl gaye ve vazifesinin dışına çıkan kadınların, senelerden beri bütün kuvvetlerini ve kıymetlerini ticarete, müzakere salonlarında günlerini dolduran erkekleriyle birlikte borsaya, siyasete, edebiyata, devlet işlerine bulaşmalarına pek sıcak bakmaz. Yakup Kadri, bu bölümde 20. yüzyılın başında net bir şekilde ortaya çıkan süfrajete denilen ilk modern feministlerden bahsederek kadının asıl vazifesinden uzaklaştırılmasından rahatsızlık duymuştur. Erkeğin ve kadının asıl gayesini unutup başka işlerle meşgul olmasının yaşama sevincini azalttığına ve can sıkıntısına yol açtığına değinir. Eski zamanlarda savaşıma giden erkeklerin ardından beklemeyi bilen kadınların hayatının, daha sade ve güzel olduğunu belirten Yakup Kadri, eve dönen erkeklerin eşlerini ilk bıraktıkları sabah tazeliğinde sıcak ve hürmetkâr bulduklarını hatırlatma ihtiyacı duymuştur. Erkeklerin ve kadınların değiştiğini belirten Yakup Kadri eserinde bu can sıkıntısını ebedi bir işkenceye benzetmiştir (Karaosmanoğlu,1339: 53-56).

Eserin son kısmı oluşturan “İzdivaca Dair” bölümünde Yakup Kadri, gördüğü usulü üzerine nasıl bir kadınla evlenilmesi gerektiğinin ve mutlu bir evliliğin işaretlerini verir. Eşya alımında kadının gönlüne göre olmasının hakkı olduğuna inanan Yakup Kadri, evlilik için seçilecek evin ilk oturanları olarak o evin sessizliğini eşinin sesi ilk kez doldursun ister. Bu kısımda Avrupa’dan Osmanlı topraklarına intikal etmiş olan fikir ve adetlerin, kendisi gibi Batı görmüş ve Batılı değerlere aşına biri olarak kendi özünü

değiştirmedigine değinir. Batı'da geçen zaman diliminde yorulduğunu, huzur ve saadet istediğini belirten Yakup Kadri, hayatına çok kadın girdiğini ve her kadının kendinden bir parçasını koparttığına değinir. Görücü usulüyle evlenmeyi arzu ettiği kadının ruh dünyasındaki dağınıklığı toplamasını ister. Kadında dış güzellikten öte ruh güzelliği ve olgunluk arayan Yakup Kadri, bakışlarda manidarlık arzu eder. Evinde bambaşka güzelliklere bürünebilen, sakin, coşkulu ve yaratılışının tabii halini taşıyan bir kadınla evlenmek ister. Yakup Kadri bu kısımda “*semanın, denizlerin, kırların bir hulasası olsun. Öyle ki ona baktıkça kendimi bu mucize karşısında zannedeyim*” der. Kadında ahlaka da değinen Yakup Kadri, kadının ahlaklı, yumuşak huylu ve sabırlı olanının tercih edilmesini tavsiye eder. Ayrıca kadının itaat eden ve tevekkülü ağır bir süs gibi şikâyetisiz taşınmasını ister. Yakup Kadri, Avrupa merkezli ve Osmanlı kadınına esir alan fikirler etrafında gezinen bir kadını istemez. Bununla ilgili olarak “*dikkat etki dimağı kalbinden daha mütekâmil (olgun) olmasın*” diyen Yakup Kadri “*karşıma bir de hukuk-u nisvan, medeniyet-i hazıra, terakkiyat-ı milliye gibi şeylerden bahseden bir kadın diyecek olursan benim felaketime sebebiyet verirsin*” uyarısında bulunur (Karaosmanoğlu,1339: 59-63).

3.Osmanlı Feminizmi Açısından Yakup Kadri'nin Kadınlığa Bakışı

Osmanlı feminizminin öncülerinden Fatma Aliye kadınlara eğitim ve çalışma hakkının verilmesini istemiştir. Ona göre kadın; iyi anne, iyi eş ve iyi Müslüman olmalıdır. Çarşaf ve Peçeye dair görüşlerine baktığımızda kadının kıyafeti ve saçları kapalı olduktan sonra erkeklerle görüşmesinin ona göre bir sakıncası yoktur. Esasında Fatma Aliye için çarşaf ve peçe sonradan fethedilmiş ülkelerin âdeti olduğundan kadınların tesettürde aşırılığa kaçınmasını da doğru bulmaz (Kaplan,1998: 24). Yakup Kadri'nin *Kadınlık ve Kadınlarımız* adlı eserinde Çarşaf ve Peçe Dair görüşlerine baktığımızda örtünün kadını dış tehlikelerden koruduğunu, dolayısıyla moda adı altında kadınların dış giyimlerinin değiştirilmesinin pek de tasvip edilmediğini görmekteyiz.

Fatma Aliye Hanım bu tespitlerinin yanı sıra Osmanlı hanımının kendisiyle görüşen ecnebi bir kadının yanında küçük düşmemek için batı gelenek ve terbiyesini bilmesinde bir sakınca görmemekle birlikte Türk-İslam gelenekleri dairesinde yaşanması gerektiğini de düşünmüştür. Fatma Aliye Hanım, toplumun kendisine yabancılaşmasıyla bundan Türk kadınlarının mutsuz olacaklarına inanmıştır. Kadına verilen hak ve özgürlükler noktasında Batı'yı örnek almak yerine bu özgürlüklerin esasında İslam dininde kadına verildiğini belirten Fatma Aliye Hanım, özden kopmanın önemine vurgu yapmıştır (Koç, 2019:230-231).

İyi eğitim almış kadınlardan biri olan Gülsüm Kemalova'nın çarşaf ile ilgili fikirlerine baktığımızda Türk hanımlarının çarşaf ile gezmelerine rağmen zeki olduklarını, erkeklerle yaptıkları konuşmalarda fikirlerini ve maksatlarını çok güzel bir şekilde ifade ettiklerini belirtmiştir. İstanbul'da bulunduğu sıralarda çarşaf meselesinin tartışılan konuların başında geldiğini ve bu konuyla ilgili çevresindekilerle yaptığı görüşmelere dayanarak çarşafın toplumda kabul gördüğünü ancak hâlihazırda hemen terkedildiğini ifade etmiştir. Toplumda çok sık tartışılan bu meseleden dolayı Türk hanımlarının

gelişimine mani olan sebebin çarşaf olup olmadığını sorgulamıştır. (Kemalova, 1913: 101)

Yakup Kadri'nin eserinde seslendiği kadın, şehirde yaşayan, sosyo-ekonomik seviyesi taşradaki kadına kıyasla daha iyi olan kadındır. O nedenle eserinde İzdivaca Dair kısmında evlenilecek kadın tipinde feminist söylemlerin etkisinde kalan, kadın hakları, dönemin cemiyet hayatı içinde evin dışında iş hayatına atılma, siyaset ya da ticaretle uğraşma isteğinde bulunan kadından pek haz etmez. Bunlar Yakup Kadri'ye göre evlilik ve aile hayatına gölge düşürmektedir. Ona göre kadın bu meşguliyetler içinde yaratılış gayesinden uzaklaşmaktadır. Ancak II. Meşrutiyet sonrasında yaşanan savaşlar nedeniyle çalışan erkek nüfus azalmış ve bu boşluğu kadınlar doldurmak zorunda kalmıştır. Cihan harbinde kadınlar gönüllü olarak askere alınmış, kadın işçi taburları oluşturulmuştur. Tarım alanında Cemal Paşa'nın öncülüğünde IV. Ordu'nun topladığı Kadın Amele Taburları Çukurova havalisine sevk edilmiştir. 1915 yılında kadın işçiler için düzenlemeler getirilmiştir. Memur ve işçi hanımların dışında esnaf ve tüccar hanımlar görünmeye başlanmıştır (Kurnaz,2015:206-207).

Osmanlı Devleti'nin de kentlerde yaşayan kadınlar, taşrada toprakla uğraşan erkeklerle birlikte çalışan kadınlara göre daha zor durumdaydı. Bu kadınların çoğu çalışmıyor, ev hayatının dışında hiçbir işleri bulunmuyordu. Kadınların koşullarını değiştirememelerinin bir sebebi; ekonomik bağımsızlıklarının olmamasıdır (Baykan ve Ötüş-Baskett,2016: 30). Osmanlı toplumunda ya da şark dünyasında kadınlığın gelişmemesinin ya da ilerlememesinin bir başka nedeni ise toplumun bunun önünde engel olmasıdır (Sıdkı,1330:2).

Yakup Kadri'nin İzdivaca Dair kısmında görücü usulü üzerinden yaptığı kadın tasviri feminist söylemlerin karşısında duran, erkeğine tam itaat eden, yumuşak huylu, evinde yaşamayı arzu eden bir kadın tipidir. Bu bölümde görücü usulü ile evliliğe karşı olmadığını görmekteyiz.

Bu bağlamda Kadınlık Gazetesi'nde, “Biz de İzdivaç” başlıklı yazıyı kaleme alan Hayriye Fitnat Hanım, görücü usulü ile iki insanın birbirini tam olarak tanıyamayacağını dolayısıyla bu âdetin hem erkek hem kadın için mutsuz evliliklere yol açabileceğini ifade etmiştir. Bir kadının tavrını, ahlakını beğenmediği bir erkekle evlenmek istemediğini belirtmesinin toplum içinde dışlanmasına dahi yol açabileceğini belirten Hayriye Fitnat Hanım, bunun kadın hakları ihlali anlamına geldiğini ifade etmiştir (Fitnat,1330:4-5).

Aynı gazetenin “Kadınların Mevkii ” başlıklı yazısında Advıye Sıdkı; Osmanlı kadınlarının evlenirken gelinlikle girdikleri evlerinden ancak cenazeleriyle çıkabileceklerine dair toplumdaki bu düşüncüyü eleştirmiştir. Erkeklerin eşlerine kötü davrandıklarını ve o nedenle Osmanlı hanımlarının mutsuz olduklarını belirten Advıye Sıtkı yazısında “*sofra başında yemeğin tuzu az konmuş bahanesiyle sıcak yemek dolu koca bakır sınıyi kaldırıp bedbaht zevcenin kafasına vuranlar*” diyerek eşlerini hizmetçi gibi gören erkekleri eleştirir. Advıye Sıtkı haksızlık içinde bir girdaba sürüklenen kadınların esaretinin bitmesini ister (Sıdkı,1330:3).

Bu bilgiler ışığında II. Meşrutiyet dönemine damgasını vuran Ulviye Mevlan'ın çıkardığı ve feminist çizgide yayın yapan Kadınlar Dünyası gazetesinde, görücü usulü evlilik eleştirilmiştir. Osmanlı ailesinin esaslarının düzenlenmesi, kadın ile erkeğin eşit olması, kadınların çalışma hayatına katılması, hukuki haklarının genişletilmesi ve kadınların giyimlerinin kendi tercihlerine bırakılması istenmiştir (Sancar,2017: 95).

Kadın makalelerinde ortaya konulan modern kadın kimliği modern insan kimliği ile örtüşmekte çağın gereklerine göre kadın ve erkek modern eğitimlerden geçmesi gerektiği anlaşılmaktadır. Toplumun eğitecek taraf kadın olarak görüldüğünden genç kızların annelik ve mürebbiyelik rollerine uygun yetiştirilmeleri gerektiği düşünülmüştür (Koç,2019:169).

Buna en çok vurgu yapan kadın yazarların başında gelen Halide Edip; Anas-ı İdadide “Büyük Kadınlar” isminde vermiş olduğu konferansta toplumun ilerlemesi için erkeklerin yanında kadınlarında çalışması gerektiğine inanır. Bu konferansında geçen ifadesinde feminizmi erkek karşıtlığı olarak görmediğini ve iki çocuk annesi bir kadın olarak bunu kabul edemeyeceğini belirterek tarih âlemi içindeki yer etmiş siyasi, edebi ve ruhani kadınlardan örnek vermeyi amaçlamıştır. Halide Edip, kadının vatanperver olmasına önem vermiştir (Bilgi Yurdu Işığı,1333: 81-82).

Halide Edip'e karşı mesafeli duran Emine Semiye, Yakup Kadri gibi bulaşıcı bir hastalık gözüyle baktığı moda, giyim kuşam konusunda Osmanlı Türk hanımlarının aşırılıklara kaçmalarını istemez. Kadınların süslerine ayırdıkları zaman ve paranın aile bütçesinde delikler açtığına dikkat çeken Emine Semiye, modası geçen kıyafetlerin küçük değişikliklerle değerlendirilmesi tavsiyesinde bulunur. Türk hanımlarının ev işleri dışında üretken olmalarını arzu eden Emine Semiye, kadınların pozitif bilimden haberdar olmalarını ister ve bu amaçla bir dizi yazı kaleme alır. Çocuk eğitiminde başta terbiye olmak üzere ilk öğreticinin anne olması nedeniyle annenin bilinçli ve bilgili olmasının önemine vurgu yapar. Bir başka ifadeyle Emine Semiye toplumun islahının temelini çocuk eğitiminden geçtiğine inanmıştır (Kaymaz,2009: 65-78).

4.Genel Bir Değerlendirme ve Sonuç

Osmanlı Devleti'nin son dönemlerinde Tanzimat dönemiyle başlayan modernleşme çabaları içinde kadınların ilk savunucuları Namık Kemal, Şemsettin Sami gibi Batıcı aydın erkekler tarafından dillendirilmiştir. Batılı aydınların zemin oluşturduğu kadın haklarına yönelik fikir hareketlerini, II. Meşrutiyetten sonra kentli, varlıklı ve iyi eğitilmiş Osmanlı hanımları Batı'daki feminist hareketlerin de etkisiyle devam ettirmişlerdir. Birçok dernek, cemiyet, gazete ve dergilerde yazılar yazarak kent yaşamı içinde eve mahkûm ve erkeğe bağımlı hale getirilen Türk kadına yönelik toplumsal zihniyet eleştirilmiştir. Fatma Aliye, Nezihe Muhittin, Nakiye Hanım, Halide Edip gibi okumuş kent yaşamı içindeki kadınlar feminist söylemleri öne çıkarmışlardır. Yazılarında toplumun, nesillerin istikbali için kadınların okutulmasını, çalışmalarını arzu ederlerken, buna karşı olan erkekleri de eleştirmişlerdir. Mutlu ve sağlam nesillerin, mutlu annelerden kaynaklanacağına inanan

bu kadın yazarlar peçe ve çarşaf konusunda aşırılığa gitmeden daha sade giyinilebileceğini tavsiye etmişlerdir.

Yakup Kadri'nin *Kadınlık ve Kadınlarımız* isimli eseri Osmanlı feminizmi açısından değerlendirildiğinde tasvir edilen Türk-Müslüman kadın tipini eleştirildiği söylenebilir. Çünkü konuşma havasında yazılmış olan bu eserde kadının önceliği evi, eşi olmakla birlikte en birinci vazifesi çocuklarını sevgiyle yetiştirmesi arzu edilmiştir. Yakup Kadri'nin Türk kadına yönelik görüşlerine Yaşar Nezihe'nin yazdıkları bir karşıtlığı, Anadolu'da kadına biçilen bu role sanki bir sitem mahiyetindedir. Yaşar Nezihe, Kadınlar Dünyası'nda ele aldığı yazısında, kadının tüm ömrünü evine, çocuğa adanmasıyla sınırlandırılmasını eleştirmiş, kadının toplumun geri kalan kısmında da söz konusu sınırlar içinde değerlendirilmesine karşı çıkmıştır. Okuyan bir kadına çokbilmiş ya da bir şey yazsa kendisine kötü ithamlarda bulunan toplumun, kadını zavallı duruma soktuğunu belirtmiştir. Kadının süslenmesinin, gezmesinin, konuşmasının kabahat olmasını eleştirerek Anadolu kadınlığının haklarına sahip çıkmasının gerektiğini vurgulamıştır. Kentli kadınların taşra kadınlarına göre daha rahat yaşamasını da eleştiren Yaşar Nezihe, Anadolu kadınlığına da el atılması gerektiğini belirtmiştir. (Nezihe, 1914: 6)

Evli bir kadından beklenenleri izah eden Yakup Kadri, eşine itaat eden, yumuşak huylu, yaşama sevinci olan, derin duygulu ve olgun ruhlu bir kadının ancak evine ve evliliğine mutluluk getirebileceğine inanır. Batı etkisiyle Osmanlı toplumuna tesir etmeye başlayan feminist söylemlerin, medeniyetin merkezine oturduğu, İslamiyet'ten öncesi ve sonrasında da kutsal bir varlık olan kadına, esasında zarar verdiği uyarısının da bulunmuştur. Eserinde kadın kıymeti bilmeyen ve Türk kültürünün özünden kopan, ata babalarının yolunu kaybetmiş erkekleri de satır aralarında eleştirir. Yakup Kadri, kadının münevver olmasını bir başka deyişle eğitilmiş olmasını da istemektedir. Ancak siyaset, ticaret gibi alanlarda fazlasıyla ruhunu ve zihnini meşgul eden bir kadının eş ve annelik vazifelerini ihmal edebileceğinden endişelidir.

Bu endişelerinden Yakup Kadri'nin zamanla uzaklaştığı görülmektedir. Türk Kadınına yönelik, 1923 sonrası şekillenen Cumhuriyet Türkiye'sinin çağdaş ve Batıcı çizgide yer alan uygulamalara göre Yakup Kadri'nin de fikirlerinin değişmiş olduğu tespitinde bulunabiliriz. Hâkimiyeti Milliye gazetesinde “ *Türk Kadını*” başlığı ile kaleme aldığı yazısında 1930 Belediye Kanununun Türk demokrasi tarihi için önemine değindikten sonra, kanunun Türk kadınına seçme hakkı vermesini takdirle karşılamıştır. Yazısının devamında, yapılan son inkılaplarla kadınının haklarını kazanan Türk kadınının siyasi haklara sahip olmamasını eleştirmiş, Söz konusu kanunla Türk kadınına verilen siyasi hak ile bu eksikğin giderildiğini belirtmiştir. Aksi halde avukat, hâkim ya da tüccar olan kadının, bulunduğu şehrin umumi işlerine karışmak hakkından mahrum kalmasına ve bunun Türk kadınının hayatında büyük bir zıtlığa neden olacağı uyarısında bulunmuştur. Ona göre Türk kadını umumi işlere karışma ve fikrini beyan etme hakkına sahip olmayı; cephe gerisindeki faaliyetleriyle, ticaretteki maharetiyle, tezgâhlarda, imalathanelerdeki çabasıyla, tarıma verdiği destekle göstermiştir. Avrupa'da kadınların siyasi haklarını büyük mücadeleler neticesinde aldığını belirten Yakup Kadri, Türk kadınının bu hak için çağdaşları gibi acı bedeller ödemediğine vurgu yapmıştır. O nedenle Yakup Kadri'ye göre

Belediye Kanunu ile Türk kadına verilen hak, takdir edilmeye değerdir. (Kadri, 1930: 1)

Yakup Kadri'nin “ *Kadınlık ve Kadınlarımız*” adlı eseri hakkında eşi Ayşe Leman Karaosmanoğlu “ *Benden de bir parça mı diyorsun*” şeklinde bir ifade kullanmıştır. Leman hanım, Kemalist çizgide Batılı modern bir hanım olmakla birlikte Yakup Kadri'nin söz konusu eserindeki Müslüman Türk kadın tipiyle, eşi Leman hanımın bazı noktalardan ayrıştığını görürüz. Yakup Kadri İzdivaca dair bölümündeki yumuşak huylu, sakin, olgun ve tevekkül halinde bir kadın tanımlaması yapmıştır. Ancak eşi Leman Hanım, Bahar Gökpınar'ın biyografik çalışmasında anlatıldığına göre, Yakup Kadri'nin bir yazar, sefir, milletvekili olarak toplumsal rollerinin gölgesinde kalmaktan rahatsızdır. Yakup Kadri'nin gözüyle kendisini görmek istemediğini ifade eden Leman Hanım, aşk evliliği yapan, yüksek eğitilmiş, yabancı dil bilen bir Cumhuriyet kadınıdır. Bu yüksek eğitimini babası Mehmet Asaf Paşa'ya borçlu olan Leman Hanım, bağımsız tabiatından dolayı Yakup Kadri'nin merkezinde ve ona bağımlı değildir. Onun bağıllığı bir gönül bağıllığıdır. (Gökpınar, 2015,s. 51-75.)

Sabiha Zekeriya, Birinci Dünya Savaşı'nın Türk milletinin iktisadi ve içtimai yapılarını mahvettiğini, bütçenin iflas ettiğini, büyük sefalet ve mahrumiyetin ortaya çıkardığı koşullarda Türk kadınının ev hayatı ile ilgilenmesi vaziyetinden artık çıktığını belirtmiştir. Ona göre kadının, hayatın içine girmesine sebep yalnızca savaş ya da sefalet değildir. Bu etkenlerin dışında feminizm rüzgârı içinde değişen dünya şartlarıdır. Bunun yanı sıra ülkenin üreten kollarının kırılmış olması Türk kadınının, ev hanımlığından üreten, akli ve zekâsıyla öne çıkarak hayata karışmaya başlaması bir mecburiyettir. Buna rağmen toplumun kadına layık olduğu muamelede bulunmadığını belirten Sabiha Zekeriya'ya göre bu tutum, kadının sosyal hayatında geride kalmasına neden olmaktadır. Yazısının devamında savaşta, Kadınları Çalıştırma Cemiyeti'nde ya da Müdafaa-i Milliye gibi teşkilatlarda çalışan ve emek veren kadınların savaş bitiminde sokağa atılmasını eleştirmiştir. Ona göre Türk kadınının büyük haklara sahip olması içtimai ve iktisadi faaliyetlere bağlıdır. Feminizm hareketlerinin dünyada ses getirdiği bir çağda, Osmanlı toplumunun da söz konusu sese kulak vermesi gerekirken, faraziyelere dayanarak yapılan muhalefeti; şiddetli yağmurların sürükleyip getirdiği taşkın nehirler karşısındaki kâğıttan yapılmış setlere benzetmiştir. Sabiha Zekeriya için kuvvetsiz olan muhalefet karşısında Türk kadını, ev hayatından sosyal hayata atılarak çiftçi, sanatkâr, fotoğrafçı, tüccar olmalı ve ihtisas yapmalıdır. (Zekeriya, 1919: 18)

Bir kesim tarafından Türk kadınının ev hayatı dışında sosyal hayata karışması kötü ahlak sahibi olmasıyla eş değer tutulmuştur. Esasında İslamiyet'in parlak günlerinden sonra Müslüman kadınların duvarlar arkasına erkeklerce itilmesi onun, hayatın ve toplumsal gelişmelerin dışında kalmasına ve yabancılaşmasına neden olmuştur. Bu durum Avrupa'nın, Müslüman kadınların geri kalmışlığını İslam dinine dayandırmalarına neden olmuştur. Bununla ilgili olarak Halide Edip, Müslüman Türk kadınına atılan bu iftiralara reddederek savaşta ordunun gerisinde bir omuzunda çocuğu bir omuzunda askerin yiyeceğini taşıyan, tarlada, evde, ticarete hayatını idame ettirmek durumunda olan Türk kadının ahlaki yükseklğine yazılarında değinmiştir. (Edip, 1919: 226)

Bunun yanı sıra Osmanlı feminist söylemlerine yer alan kadın dergi ya da gazetelerinin büyük bir kısmı, görücü usulü evliliklerin kadını mutsuz ettiği için eleştirilmiştir. Bu eleştirileri yapan kadınlardan biri olan Sabiha Zekeriya, Türk toplumundaki görücü usulü evliliği bir genç kızın başkasına ihale edilmesine ya da satılmasına benzetmiştir. İstanbul'un bütün genç kızlarının bundan şikâyetçi olduklarını ancak toplumsal baskı ve adetler nedeniyle çaresiz kaldıklarını ifade etmiştir. Bu usul ile evlenecek gençlerin ruh ve dünya birlikteliği açısından ne kadar uyumlu olduğuna bakılmaksızın erkek tarafının beğeni ve beklentilerine göre şekillenen evliliklerin mutsuzlukla sonuçlanacağı tespitinde bulunan Sabaha Zekeriya; “ onları her zaman başkaları düşünüyor, başkaları büyütüyor, başkaları evlendirir” ifadesiyle sitemini belirtir. (Zekeriya, 1924: 8-9)

Yakup Kadri'nin eserinde görücü usulü ile evliliğe karşı olmadığını görmekteyiz. Esasında eserinde, bu yolla evliliği seçecek bir erkeğinde kadına kıymet vermesini de satır aralarında hissettirmektedir. Dolayısıyla erkek erkek gibi olmalı kadın kadın gibi olmalıdır diyerek vatandan önce kadının kutsallığından ötürü onun korunması gerektiğini savunur.

Osmanlı feminist gazete ve dergilerinde moda adı altında Batı tarzı giyimleri eleştiren Yakup Kadri, çarşaf ve peçenin kadını kem bakışlardan koruduğuna, kutsallığından dolayı İslam dininin de bunu istediğini beyan eder. Bu konuda Fatma Aliye Hanım, ahlakını koruyan ve kapanmada aşırılığa kaçmayan Müslüman Türk kadınının, erkekler arasında gezinmesine karşı değildir. Yakup Kadri, kadının doğası gereği güzel olmak ve görünmek arzusunu anladığını ancak abartıya kaçınılması gerektiğini belirtir. Dolayısıyla kadının süsü konusunda sade olmasını ve aşırı süs düşkünlüğünün bir bağımlılığa dönüşmesini eleştirir. Toplumun ve medeniyetin merkezinde gördüğü kadının, iyi ve sağlam nesiller yetiştirilmesindeki sorumluluğunun unutturulması inancındadır.

Tüm bu noktalardan hareketle Osmanlı feminist söylemlerin karşısında Yakup Kadri'nin kaleme aldığı eser, muhalif bir görüntü veriyormuş gibi görünmektedir. Eserinde feministler için süfrajete ifadesini kullanarak Batı'dan Osmanlı topraklarına gelen feminist söylemlerden rahatsızlık duyduğunu hissettirmektedir. Ancak kadınlığı ve kadın kavramlarını derin manalarla dolduran Yakup Kadri, kadının mutluluğunu toplumun ilerlemesiyle ilişkilendirdiğinden kadını mevcudiyetin en önemli varlığı olarak tanımlamıştır. Son söz olarak Yakup Kadri, feminizmin taşıdığı Batılı terim, kavram ve kültürle Müslüman Türk kadının kendi tarihi ve kültürüne yabancılaşmasını eleştirmiş, Türk tarihi ve İslam dini içinde kadının kutsiyetine vurgu yapmak istemiştir.

KAYNAKLAR

Sürelî Yayınlar

Bilgi Yurdu Işığı, 15 Nisan 1333, Sene : 1, Sayı: 1

Bilgi Yurdu Işığı, 15 Eylül 1333, Sene :1 , Sayı 6

Edip, Halide, 13 Teşrin Sani 1919, “Türk Kadınları Hakkında”, *Büyük Mecmua*, Numara 15

Fitnat, Hayriye, 3 Nisan 1330, “Biz De İzdivaç”, “*Kadınlık*”, Sene 1, Numara:5

Kadri, Yakup, 27 Mart 1930, “Türk Kadını”, *Hâkimiyeti Milliye*, Sene 11, No: 3127

Kemalova, Gülsüm, 5 Haziran 1913, “Türk Hanımları”, *Büyük Duygu*, Sene 1, Sayı 7

Nezihe, Yaşar, 3 Temmuz 1914, “Anadolu’da Hayat-ı Nisvan”, *Kadınlar Dünyası*, Sene 2, Sayı 148

Sıdkı, Advıye, , 3 Nisan1330 ,“Kadınların Mevkii” *Kadınlık*, Sene 1, Numara: 5

Zekeriya, Sabiha, 18 Eylül 1919, “Kadınlara Çalışma Hakkı”, *Büyük Mecmua*, Numara 11

31 Ağustos 1924, “Biz de Kızlar Nasıl Evlenir”, *Resimli Ay*, Cilt 1, Sayı 8

Kitap Ve Makaleler

Avcıoğlu, Doğan (2015), “*Türkiye'nin Düzeni Dün, Bugün, Yarın*”, İstanbul.

Aksoy, İlhan (2017), “Toplumsal Ve Siyasal Süreçte Türk Kadını”, *Yasama Dergisi*, 32, ss.7-20.

Ataman, Muhittin (2009), “Feminizm: Geleneksel Uluslararası İlişkiler Teorilerine Alternatif Yaklaşımlar Demeti”, *Alternatif Politika*, 1/1, ss.1-41.

Baykan Ayşegül, Ötüş Baskett, Belma (2016), “*Nezihe Muhittin Ve Türk Kadını 1931*”, İletişim Yay., İstanbul.

Çakır, Serpil (2016), “*Osmanlı Kadın Hareketi*”, Metis Yay., İstanbul.

Çimen Kabaklı, Latife (2008), “*Türk Töresinde Kadın Ve Aile*”, İq Yay., İstanbul.

Demir Özcan, Nilüfer (1999), “II. Meşrutiyet Osmanlı Feminizmi”, *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 16/2, 1999, Ss.107-115.

Eroğlu, Engin (2016), “Sosyo-Ekonomik Açından Eski Türklerde Kadının Konumu”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 9/ 44, ss.443-447.

Gökpınar, Bahar (2015), “*Müphem Bir Kadının Feminist Biyografî İle Kurgulanışı: Ayşe Leman Karaosmanoğlu*”, İletişim Yay., İstanbul.

- Gündüz, Ahmet (2012), “Tarihi Süreç İçerisinde Türk Toplumunda Ve Devletlerinde Kadının Yeri Ve Önemi” *The Journal Of Academic Social Science Studies*, 5/5, ss.129-148.
- Kaplan, Leyla (1998), *Cemiyetlerde Ve Siyasi Teşkilatlarda Türk Kadını (1908-1960)*, Atatürk Araştırma Merkezi Yay., Ankara.
- Karakışla, Yavuz Selim (2014), *Osmanlı Hanımları Ve Hizmetçi Kadınlar (1869-1927)*, Akıl Fikir Yay., İstanbul.
- Karaosmanoğlu, Yakup Kadri (1339), *Kadınlık Ve Kadınlarımız*, Orhaniye Matbaası, İstanbul.
- Kaymaz, Kadriye (2009), “ *Gölgedeki Kalem: Emine Semiye*” Küre Yay., İstanbul.
- Koç, Çilem Tuğba (2019), “*Modernleşme Sürecinde Batı’da Ve Osmanlı’da Feminizm Ve Kadın Dergileri (1869-1927)*”, Gece Akademi Yay., Ankara.
- Kurnaz, Şefika (2015), “*Yenileşme Sürecinde Türk Kadını 1839-1923*”, Ötüken Yay., İstanbul.
- Öğel, Bahaeddin (1997), “*Türk Mitolojisi I*”, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul.
- Öztürk, Emine (2011), “*Feminist Teori Ve Tarihsel Süreçte Türk Kadını*”, Rağbet Yay., İstanbul.
- Sağ, Vahap (2001), “Tarihsel Süreç İçinde Türk Kadını Ve Atatürk”, *C. Ü. İktisadi Ve İdari Bilimler Dergisi*, 2/1, ss.9-23.
- Sancar, Serpil (2017), “*Türk Modernleşmesinin Cinsiyeti Erkekler Devlet Kurar Kadınlar Aile Kurar*”, İletişim Yay., İstanbul.
- Tellioğlu, İbrahim (2016), “İslam Öncesi Türk Toplumunda Kadının Konumu Üzerine”, *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi (Taed)*, 55, ss.209-224
- Toprak, Zafer (2013), “*Türkiye’de Popülizm 1908-1923*”, Doğan Kitap, İstanbul.